

31.1.2003

998/2/01

Ratkaisija: Oikeusasiamies Riitta-Leena Paunio

Esittelijä: Oikeusasiamiehensihteeri Kirsti Kurki-Suonio

ESITYS LASTENSUOJELULAIN 14 §:N MUUTTAMISESTA

Pidän lastensuojelulain 14 §:ää lapsen oikeuksien toteutumisen kannalta ongelmallisena. Esitän sosiaali- ja terveysministeriölle sen muuttamista eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain (197/2002) 11 §:ään viitaten. Käsitykseni mukaan säännöksen nykyinen sanamuoto saattaa ohjata sellaiseen lain soveltamiseen, jonka tulos ei ole sopusoinnussa lapsen edun kanssa.

Perustelut

Tutkittavanani on ollut viimeisten vuosien aikana eräitä kanteluita, joiden yhteydessä olen kiinnittänyt huomiota siihen, että lastensuojelulain (683/1983) 4 §:n sanamuoto ohjaa lain soveltamiseen tavalla, joka saattaa johtaa sellaiseen lopputulokseen, joka on ristiriidassa lapsen perus- ja ihmisoikeuksien kanssa. Yhden tällaisen kantelun johdosta antamaani ratkaisua on selostettu oikeusasiamiehen kertomuksessa toiminnastaan vuonna 2001 (s. 199 - 201).

Lastensuojelulain 14 §:ssä säädetään avohuollon tukitoimenpiteestä, jolla lapsi voidaan sijoittaa kodin ulkopuolelle huoltajien suostumuksella. Edellytyksenä sijoitukselle on myös lapsen oma suostumus silloin, kun lapsi on 12-vuotias tai sitä vanhempi ja hänet sijoitetaan ilman huoltajiaan, vanhempiaan tai sitä henkilöä, jonka hoidossa ja kasvatuksessa lapsi on ollut.

Perustuslain 6 §:n 3 momentin mukaan lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti. YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen 12 artiklan mukaan sopimusvaltiot takaavat lapselle, joka kykenee muodostamaan omat näkemyksensä, oikeuden vapaasti ilmaista nämä näkemyksensä kaikissa häntä koskevissa asioissa. Lapsen näkemykset on otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti. Lapsen oikeus vaikuttaa itseään koskeviin asioihin on todettu myös Euroopan perusoikeuskirjan 24 artiklassa. Lapsen oikeuksien yleissopimuksen 3 artiklan 1 kappaleen mukaan kaikissa sosiaalihuollon toimissa, jotka koskevat lapsia, on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu.

Lapsen oikeuksien toteutumisen kannalta ongelmallinen on tilanne, jossa 12 vuotta täyttänyt lapsi kieltäytyy menemästä kotiinsa sen vuoksi, että kotona vallitsee akuutti ristiriita lapsen ja hänen vanhempansa tai muun huoltajan välillä. Jos yksikin huoltajista vaatii lasta palaamaan kotiin, lasta ei voida nykyisen lastensuojelulain säätämin keinoin auttaa kodin ulkopuolella elleivät lapsen kotiolot tai hänen muut olosuhteensa ole sellaiset, että lapsi olisi niiden

vuoksi otettava lastensuojelulain 16 §:n perusteella huostaan. Huoltajalla on lapsen huoltoa ja tapaa misoikeutta koskevan lain (361/1983) 4 §:n 1 momentin mukaan oikeus päättää lapsen asuinpaikasta.

Oikeusjärjestys antaa kuitenkin eräissä vastaavissa tilanteissa 12 vuotta täyttäneen lapsen oikeudelle vaikuttaa häntä itseään koskeviin asioihin vastoin huoltajan tahtoa. Tästä on esimerkkinä lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanoa koskevan lain (619/1996) 2 §. Sen perusteella 12 vuotta täyttäneellä lapsella on mm. oikeus kieltäytyä palaamasta huoltajansa luokse, sillä häntä ei lainkohdan mukaan voida palauttaa täytäntöönpanotoimin oman tahtonsa vastaisesti.

Nähdäkseni ei ole johdonmukaista, että 12 vuotta täyttänyttä lasta ei voida auttaa edellä mainitsemassani lapsen ja vanhemman välisessä ristiriitatilanteessa, vaikka toisaalla oikeusjärjestyksessä 12 vuotta täyttäneelle annetaan oikeus olla noudattamatta vanhempien vahvistettua sopimusta tai tuomioistuimen päätöstä hänen asumisestaan tai hänen oikeudestaan tavata toista vanhempaa. Vasta sitten, kun lapsi itse tai hänen olosuhteensa muuten muodostavat vakavan vaaran hänen kehitykselleen, lapsi voidaan ottaa huostaan lastensuojelulain 16 §:n nojalla.

Suomen lainsäädännössä lapsen oman tahdon merkitys on kasvanut. Säädettyä lakia sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista lapsen itsemääräämisoikeudelle annettiin aikaisempaa enemmän merkitystä (812/2000, 10 -11 §). Edellä selostettu tilanne onkin periaatteessa mahdollista ratkaista määräämällä lapselle erillinen edunvalvoja. Edunvalvojan määrääminen lastensuojelutyön avohuollon toimenpidettä varten saattaa kuitenkin olla aikaa vievää ja raskasta.

Lapsen ja hänen huoltajansa välistä suhdetta suojaa perustuslain 10 § ja lapsen oikeuksien sopimuksen 9 artikla. Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklan mukaan jokaisella on myös oikeus nauttia perhe-elämäänsä kohdistuvaa kunnioitusta. Viranomaiset eivät saa puuttua tämän oikeuden käyttämiseen, ellei se ole mm. muiden henkilöiden oikeuksien ja vapauksien turvaamiseksi välittämätöntä siten kuin ao. artiklassa on tarkemmin määrätty. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännön ja lapsen oikeuksien sopimuksen mukaan puuttuminen perhe-elämään on kuitenkin mahdollista, kun lapsen etu niin vaatii. Sopimukset edellyttävät kuitenkin, että puuttumisesta perhe-elämään säädetään lailla. Tapauksessa, johon edellä viittasin, 12 vuotta täyttäneen lapsen tilapäinen sijoittaminen huoltajan tahdon vastaisesti ei käsitykseni mukaan merkinnyt perus- ja ihmisoikeuksien vastaista puuttumista perhe-elämään. Perus- ja ihmisoikeuksien hengen mukaista olisi mielestäni kuitenkin, että toimenpiteistä säädetäisiin lailla. Näin voitaisiin nähdäkseni parhaiten myös määritellä perus- ja ihmisoikeussuojan edellyttämät rajat sen soveltamiselle.

Käsitykseni mukaan perhe-elämän nauttima suoja edellyttääkin, että sellaiset tilanteet, joissa sosiaalitoimi voisi tukea lasta avohuollon tukitoimin vastoin huoltajan tahtoa, rajataan toimenpiteisiin, jotka ovat selvästi lapsen edun mukaisia ja luonteeltaan väliaikaisia. 12 vuotta nuoremmat lapset voitaneen

palauttaa huoltajansa luokse vastoin tahtoaankin ilman, että tällä loukattaisiin lapsen oikeutta vaikuttaa itseään koskeviin asioihin. Silloinkin, kun lapsi on 12 vuotta täyttänyt, sosiaalihuollon toimenpiteet lapsen ja hänen huoltajansa välisen ristiriidan poistamiseksi tulisi nähdäkseni aloittaa välittömästi sijoituksen tapahduttua. Jos lapsen etu edellyttää sijoituksen jatkamista, asia tulee ratkaista joko huostaanottoa tai lapsen huoltoa koskevalla päätöksellä. Lapsen ja huoltajan välisen ristiriidan ratkaisemista lastensuojelussa ehdottamallani tavalla voidaan ehkä verrata täytäntöönpanosovitteluun lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta annetun lain 2 luvun mukaisesti (6-9 §). Sovittelijalle on tässä laissa annettu neljän viikon määräaika, jota kärjäoikeus voi pyynnöstä pidentää (8 § 1 mom.).